

*Матеріали і дослідження
з археології Прикарпаття і Волині.
2015. Вип. 19. С. 323–347.*

**Дмитро ПАВЛІВ,
Володимир ПЕТЕГИРИЧ,
Ян МАХНІК**

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКА АРХЕОЛОГІЧНА ЕКСПЕДИЦІЯ: НАУКОВІ ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Політичні зміни, які відбулися наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років у центральній і східній частинах Європи, в результаті яких утворилась незалежна Україна, зробили можливим створення у 1992 р. першої спільної українсько-польської програми систематичних археологічних досліджень у басейні Верхньої Наддністрянщини [Цигилик, 1993, с. 87; Suhyłyk, Machnik, 1994, s. 205–213]. Ця програма була спочатку реалізована в рамках угоди про наукову співпрацю між Інститутом українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України та Інститутом археології і етнології ПАН, а пізніше з Жешівським університетом при активній і постійній участі Польської академії наук і мистецтв (PAU). Метою програми було проведення розвідкових археологічних обстежень на теренах Підкарпатських височин Верхнього Дністра [Machnik, Pawliw, Petehyrycz, 2005, s. 9–59]. Дослідження розпочалися від долини р. В'яр, правої притоки Сяну, та р. Стривігор, яка впадає у Дністер і поширювалися на подальші терени у південно-східному напрямку вздовж Карпатського підгір'я (рис. 1). В результаті цих досліджень виявлено більше 2,5 тис. невідомих раніше різночасових пам'яток, в т. ч. майже 2 тис. курганів. Також перевірено стан збереження раніше виявлених і відомих у науковій літературі курганів. Серед нововідкритих пам'яток, особливо тих, яким загрожувало знищення, вибрано придатні для археологічних досліджень сучасними науковими методами [Machnik, Pawliw, Petehyrycz, Hrybowycz, 2000, s. 185–207].

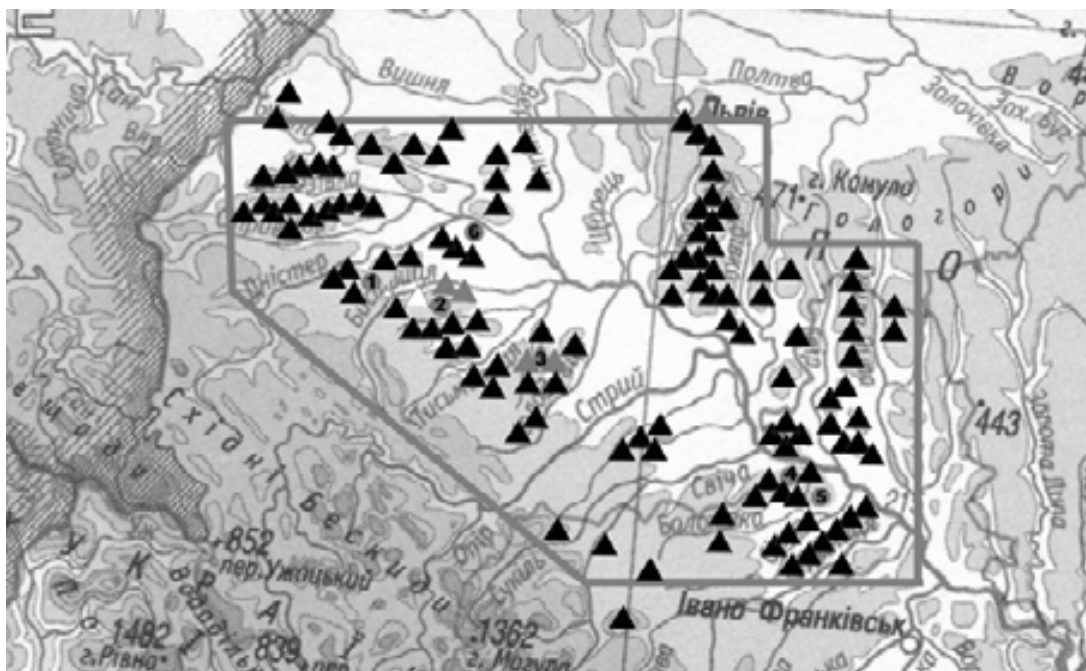

Рис. 1. Зона спільних українсько-польських археологічних досліджень 1992–2015 рр.
Fig. 1. Zone of joint Ukrainian-Polish archaeological expeditions from 1992–2015

Розкопки

Перші стаціонарні розкопки українсько-польської експедиції проведено у 1996 р. поблизу с. Сіде Самбірського р-ну. Тут, поблизу курганного могильника досліджено стоянку культури шнурової кераміки. Вона стала першою, датованою радіовуглецевим методом (2900 р. BC) пам'яткою такого типу у басейні верхнього Дністра, яка відноситься до найранішої хронологічної фази цієї культури [Machnik, Sosnowska, Cyhyłyk, 1997, s. 3–28; Machnik, Pavliv, Petehyryč, 2007, s. 11–33]. Якщо наступні дослідження підтвердять таку ранню хронологію поселень культури шнурової кераміки в Прикарпатті, то може виникнути необхідність переглянути існуючі схеми генези цієї культури в межах Центрально-Східної Європи.

Рис. 2. Дослідження кургану культури шнурової кераміки у Гаях Нижніх Дрогобицького р-ну у 2001 р. Фото Д. Павліва

Fig. 2. Researches of the barrow of Corded Ware Culture in Gai Nyzhni, Drohobych district in 2001. Photo made by D. Pavliv

У 2000-2001 рр. українсько-польська експедиція досліджувала великий курганий могильник культури шнурової кераміки у с. Гаї Нижні Дрогобицького р-ну. Могильник складався із 17 насипів, з яких розкопано три кургани [Махнік, Павлів, Петегірич, Принада, 2000, с. 36–46; Machnik, Pawliw, Petehyrycz, Hrybowycz, 2000, s. 185–207; Павлів, Петегірич, 2002, с. 55–56; 2004, с. 40–69; 2013, с. 636–660; Machnik, Pawliw, Petehyrycz, 2005b, s. 9–59; Махнік, Павлів, Петегірич, 2011; 2012а, с. 296–326]. На пам'ятці зафіксовано велику кількість малих насипів, які розміщені поблизу кількох великих могил, наче оточуючи їх. Вдалося дослідити два з таких малих курганів, які прикривали виключно поховання дітей (рис. 2). Цей перший випадок методично досліджених курганів у басейні верхнього Дністра, побудованих виключно для молодих осіб, кидає певне світло не тільки на проблематику обрядовості у носіїв культури шнурової кераміки, але й, можливо, на проблему її соціальної структури. Дослідження одного із “стандартних” за своїми розмірами курганів показали, що вони були насипані для дорослих осіб. Беручи до уваги “сателітарне” розміщення поблизу них малих насипів, вирисовується перспектива встановлення різносторонніх відносин між похованими людьми у більших і менших курганах

Завдяки розкопкам у Гаях Нижніх вдалося зробити кілька інших істотних спостережень. Встановлено, що поховання дитини під курганом трактувалося так само, як захоронення

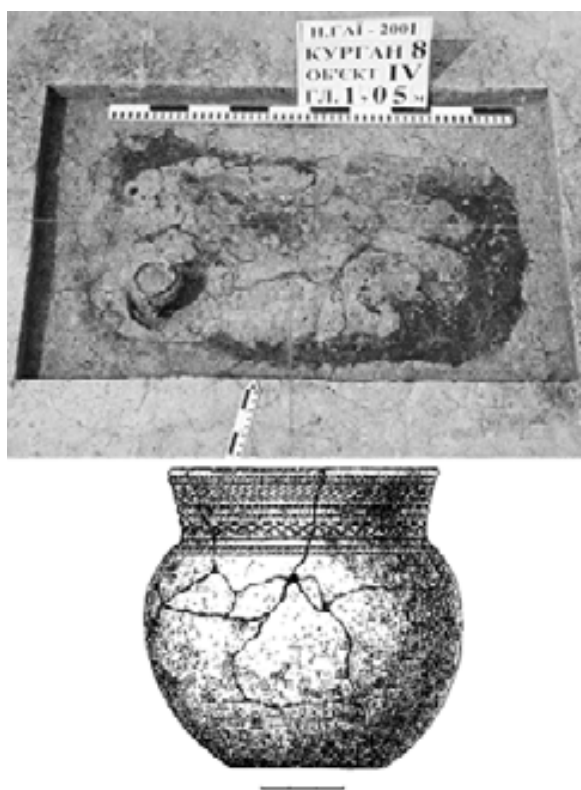

Рис. 3. Гаї Нижні Дрогобицький р-н. Курганний могильник в ур. Могилки. Поховальна яма і посудина з кургану 8 культури шнурової кераміки. Розкопки 2001 р. Фото Д. Павліва
Fig. 3. Gai Nyzhni, Drohobych district. Burial mound complex in Mogylky Place. Burial pit and ceramic ware from barrow 8 of Corded Ware culture. Excavations from 2001. Photo made by D. Pavliv

дорослої особи. До складу поховального інвентаря, входили невеликі посудинки та охра, як символічний замінник крові у багатьох підкурганних захороненнях дорослих осіб цієї культури. Цікавою особливістю одного з курганів було спорудження насипу одночасно над двома або й трьома дитячими похованнями, що є новим явищем у культурі шнурової кераміки (рис. 3).

Дослідженнями кургану для дорослої особи зафіксовано рідкісний у культурі шнурової кераміки приклад втручання у засипану вже землею поховальну яму перед побудовою над нею насипу. Очевидно, йдеться про цікавий звичай поведінки з рештками померлих осіб після захоронення.

Кургани в урочищі Могилки в Гаях Нижніх так само, як інші могили в цій околиці, входять до складу одного з найбільших курганних масивів у басейні Верхньої Наддністрянщини. Це скупчення охоплює всю Дрогобицьку височину із найбільшою концентрацією могил власне в околицях самого Дрогобича. Однією з основних причин присутності на цих теренах носіїв культури шнурової кераміки могли бути природні джерела соляної ропи, які були важливим засобом існування. Не випадково в інших районах Прикарпаття, де є численні джерела соляної ропи знаходяться великі скупчення курганів.

Дані, які отримано під час досліджень курганів в Гаях Нижніх, у поєднанні з результатами майбутніх розкопок, можливо приведуть до вирішення важливої наукової проблеми, якою є генеза культури шнурової кераміки.

Впродовж восьми польових сезонів (1998–1999 рр., 2002–2006 рр., 2009 р.) українсько-польська археологічна експедиція проводила широкомасштабні розкопки поблизу с. Биків Дрогобицького р-ну. Досліджувались дві багаточасткові пам'ятки, розташовані в різних урочищах на південних схилах пагорбів над долиною р. Трудниці [Махнік, Павлів, Петегірич, Принада, 2000, с. 36–38; Махнік, Павлів, Петегірич, 2003, с. 531–548; 2009, с. 179–191; Павлів, Петегірич, 2003, с. 53–55; 2004, с. 40–69; 2005, с. 41–43; 2006, с. 45–47; Machnik, Pawliw, Petehyrycz, 2005, s. 18–20; Machnik, Pavliv, Petehyrycz, 2006, p. 195–243; 2006d, s. 277–282; 2007, s. 16–17; Machnik, Pawliw, Pasterkiewicz, Petehyrycz, 2007, s. 311–325; Machnik, Pavliv, Petehyrycz, 2007, s. 11–33; Machnik, Pasterkiewicz, Pawliw, Petehyrycz, Hawinskyj, Prynada, 2009, s. 287–294; Ситник, Махнік, Гавінський, Пастеркевич, 2010, с. 60–62].

В урочищі Бігіївка виявлено чотири підкурганні поховання культури шнурової кераміки. Під знівельованими насипами курганів знайдено поховальні ями прямокутної форми, стіни яких облицьовані вертикально встановленими півколами. Конструкція утворювала символічну “хату померлого”, яка перед спорудженням насипу була обпалена. Скелети не збереглися через хімічні особливості ґрунту. На цьому ж розкопі виявлено також сліди давнішого від кургану поселення культури лійчастого посуду з IV–III тис. до н. е. та поселень пізніших періодів, зокрема, межановицької культури, тцінецької культури, ранньозалізного часу та раннього середньовіччя.

Цікавим виявився об'єкт, очевидно, гробниця тшінецької культури з початків епохи бронзи. Вона була побудована у вигляді помосту на чотирьох потужних стовпах, який мав накриття. У межах цієї споруди знайдено посуд і рештки тілопального поховання. Не виключено, що над гробницею було насипано курган (рис. 4).

Рис. 4. Биків, Дрогобицький р-н. Дослідження поховального об'єкта тшінецької культури в урочищі Бігіївка
Fig. 4. Bykiv, Drohobych district. Studying of burial object of Tschynetska culture in Bigii vka Place

X ст. BC. Частина периметра ще однієї великої огорожі аналогічної конструкції відкрито у північній частині пам'ятки навколо насипу кургану 2 культури шнурової кераміки. На площі між майданами виявлено господарські об'єкти (ями-печі), скупчення кераміки пізньобронзового часу та кілька рядів стовпових ям від наземних споруд.

Дискусійним є призначення таких конструкцій. Це могли бути оборонні укріплення садиб давніх вельмож, або, найімовірніше, місця для гуртового утримання худоби, аналогічні карпатським полонинським "стоїщам". На території України споруди пізньобронзової доби такого типу виявлено вперше.

На пам'ятці в урочищі Бігіївка під час досліджень кургану 1 виявлено цікавий ранньосередньовічний об'єкт – яму, вкопану у центральну частину насипу, яка за даними радіовуглецевого аналізу датується X/XI ст. [Machnik, Pavliv, Petehyryč, 2006, p. 208, fig. 8, 9, photo 13, 14]. Виявлені на багатошаровій пам'ятці в урочищі Бігіївка фрагменти ранньосередньовічної кераміки та споруда – яма для добування дьогтю, а можливо й деревного вугілля, свідчать, що неподалік мало би існувати поселення цього часу. Наукова цінність дослідженої в кургані 1 ями для добування дьогтю (деревного вугілля?) полягає в тому, що це чи не єдиний датований об'єкт виробничого призначення у верхів'ях Дністра, який засвідчує оволодіння місцевим населенням певних технологій лісохімічного промислу вже у X/XI ст.

Дуже цікавими в урочищі Бігіївка виявились об'єкти, які належать до пізньобронзової доби. Завдяки тому, що розкопками було розкрито значну площу пам'ятки, вдалося зафіксувати повний периметр (143 м) сліду величезної огорожі у вигляді рівчака із стовповими ямами від високого частоколу, який оточував майдан овальної форми площею приблизно 1300 кв.м. Вхід до цієї "фортеці" розміщувався із західного боку і вів через добре укріплену браму шириною 3,1 м, по обидва боки якої стояло по два масивні стовпи, які служили основою конструкції воріт. Дорога від брами сходила у видолинок, де ще й тепер знаходиться джерело води. Всередині огорожі, біля її північної стіни виявлено потрійні ряди ям від наземної споруди стовпової конструкції довжиною приблизно 5,3 м і шириною 3,5 м. Фрагменти характерного керамічного посуду, знайдені в стовпових ямах цієї споруди та в рівчаку огорожі відносяться до культури Гава-Голігради пізньобронзової доби. Це підтвердили результати радіовуглецевого аналізу, які датують описані об'єкти серединою

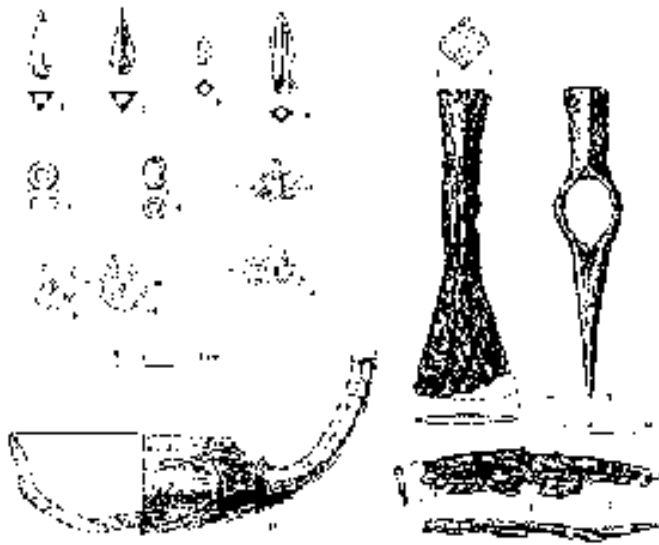

Рис. 5. Биків Дрогобицький р-н. Матеріали з поховання ранньоскитського часу в урочищі Коло фігури
Fig. 5. Bykiv, Drohobych district. Materials from the burial of Early Scythian period in Kolo figury Place

Не менш важливі результати отримано під час розкопок багат шарових пам'яток в урочищі Коло фігури. Влітку 2002 р. досліджено один з чотирьох знищених оранкою і меліоративними роботами курганоподібних насипів. У центрі насипу виявлено унікальний поховальний комплекс ранньоскитського часу, який складався зі слідів поховальної камери у вигляді чотирикутного ровика розміром 7×8 м з круглими ямами по кутах і похованням посередині. У похованні знайдено рештки кремації та рідкісні для цієї території бронзові наконечники стріл, спіральні підвіски, скляні намистини, фрагменти ножа, глиняний кухлик та залізний бойовий топірець, які датують поховання кінцем VII – початком VI ст. до н.е. (рис. 5).

Розкопки в урочищі Коло фігури продовжено у 2003 р. на місці ще одного курганоподібного насипу, розташованого неподалік поховання ранньоскитського часу. На дослідженій ділянці площею 156 кв.м зафіксовано кільканадцять стовпових ям, частина з яких була скупчена поблизу зруйнованої поховальної ями культури шнурової кераміки, а поряд простежено сліди вогнищ, скупчення кераміки та господарську яму, які пов'язані з житлово-господарськими комплексами межановицької культури ранньобронзової доби (рис. 6). Поза цими комплексами відкрито два поховання тієї ж культури у глибоких ямах. Одне поховання було влаштоване у видовбаній дерев'яній півколоді, а друге з глиняною мискою лежало на дні ями, яку вистелили дерев'яними плахами.

Рис. 6. Фіксація об'єкта межановицької культури на багат шаровій пам'ятці в урочищі Коло фігури біля с. Бикова Дрогобицького р-ну. Розкопки 2004 р., справа І. Принада. Фото Д. Павліва
Fig. 6. Localisation of the object of Mezhanovitska culture on the multilayered site in Kolo figury Place near Bykiv, Drohobych district. Excavations from 2004, I. Prynada – from the right. Photo made by D. Pavliv

У південній частині розкопу знаходився невеликий кремаційний некрополь ранньої і середньої доби бронзи, де збереглися рештки перепалених кісток та керамічний посуд тцінецької культури.

Таким чином, впродовж восьми польових сезонів у Бикові в урочищах Бігіївка (1998–1999, 2004–2006, 2009) і Коло фігури (2002–2004) українсько-польська археологічна експедиція на двох багатощарових і багатокультурних пам'ятках відкрила і дослідила майже 3350 кв.м. площі. У процесі розкопок вивчено цікаві комплекси різночасових пам'яток доби енеоліту, ранньобронзової і пізньобронзової доби, ранньоскитського часу та раннього середньовіччя. На обох пам'ятках розкрито незначний відсоток їх площі, доступної для археологічного вивчення, це створює сприятливу можливість у майбутньому для проведення тут широкомасштабних не лише археологічних, але й інтердисциплінарних комплексних досліджень, результати яких допоможуть реконструювати поселенські, господарські та культурні процеси на передкарпатських височинах Верхньої Наддністрянщини в доісторичних часах і ранньому середньовіччі.

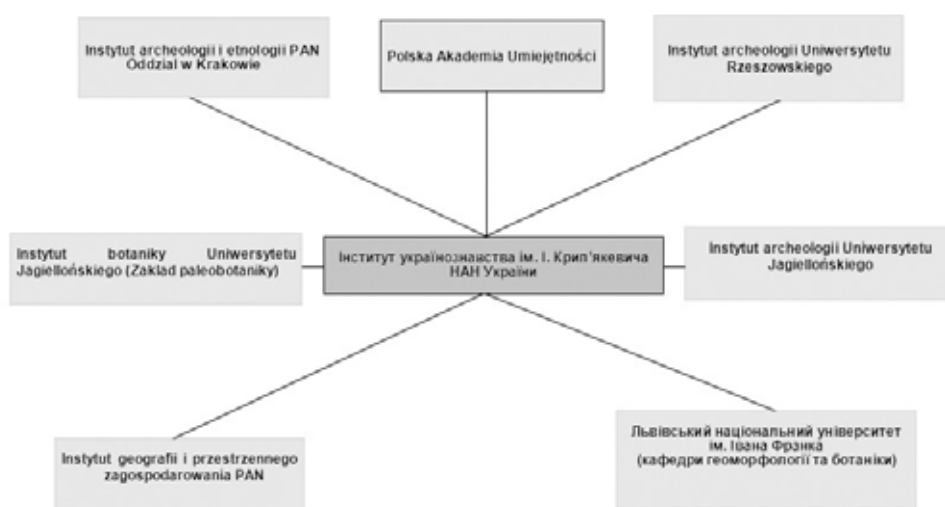

Рис. 7. Наукові установи – учасники виконання спільних інтердисциплінарних українсько-польських досліджень

Fig. 7. Scientific institutions – participants of joint interdisciplinary Ukrainian-Polish researches

Цікавими виявились розкопки українсько-польської експедиції поблизу с. Майнич Самбірського р-ну. На правій надзаплавній терасі Дністра відкрито об'єкти і матеріали з поселень доби енеоліту, початку доби бронзи, римського періоду та раннього середньовіччя. На увагу заслуговують матеріали IX–X ст. та житлово-господарський комплекс XI–XII ст., що засвідчує досить раннє заселення цієї території в княжу добу [Сухулік, Нгубовуць, Махнік, 2006, р. 162–194].

У процесі реалізації українсько-польської наукової програми виникла необхідність залучення до її виконання спеціальних природничих досліджень (палінологічних, геоморфологічних і ґрунтознавчих). Йшлося про в'яснення впливу поселенської та господарської діяльності людини на зміни природного середовища у певних доісторичних періодах і в часи раннього середньовіччя. Ці питання досліджували палеоботаніки з Інституту ботаніки Ягеллонського університету в Кракові, університету ім. Адама Міцкевича у Познані, та вчені кафедри геоморфології і палеогеографії та ботаніки Львівського національного університету імені Івана Франка у Львові (рис. 7). Територія Верхньої Наддністрянщини добре надавалася для таких досліджень, оскільки поблизу археологічних пам'яток залягали давні торфовища та численні алювіальні відклади. Виявилось, що не лише клімат у певні історичні

періоди, але й вплив людини внаслідок заселення певних зон ландшафту і застосування різних методів первісного землеробського господарства, мали значний вплив на зміну рослинного покриву, седиментацію річок та ерозійні процеси. Результати спільних досліджень археологів та природознавців опрацьовано й опубліковано у двох колективних працях і монографії: *Environment and man at the Carpathian Foreland in the Upper Dnister catchments from Neolithic to Early Medieval Period* (2006), *Natural Environment and Man on the Upper Dnister-Region of the Halyč-Bukačivci Basin – in Prehistory and Early Mediaeval Period* (2013), Я. Махнік, Д. Павлів, В. Петегірич. Стародавні кургани у селі Гаї Нижні біля Дрогобича (2011).

Розвідки

Дуже важливими і результативними у спільних українсько-польських археологічних дослідженнях були масштабні розвідкові роботи, спрямовані на пошуки нових та уточнення локалізації вже відомих стародавніх курганів. З цією метою за пропозицією українських вчених, у 1997 р. розпочалися систематичні обстеження окремих природно-географічних

Рис. 8. Під час пошуків курганів у лісовому масиві поблизу с. Ілів Миколаївського р-ну Львівської обл. Зліва направо: В. Петегірич, Д. Павлів, Р. Грибович. Весна 1999 р., фото І. Принади

Fig. 8. During the search for barrows in forest near Iliv, Mykolaiv district, Lviv region. From left to the right: V. Petegyrych, D. Pavliv, R. Grybovych. Spring 1999, photo made by I. Prynada

мікрорегіонів Верхньої Наддністрянщини (рис. 8). В результаті широких розвідкових робіт, проведених на теренах Підкарпатських височин, а саме: східної частини Сянсько-Дністровської височини, Самбірської та Дрогобицької височин, Моршинського підгір'я, Присвіцької височини, Стільсько-Бібрського горбогір'я, Рогатинського Опілля та Войнилівської височини, відкрито майже 2000 курганів. Проведено точне картографування цих пам'яток, зроблено їхні обміри та фотофіксацію, виготовлено схематичні плани курганних могильників та окремих курганів. Нижче подаємо загальну інформацію про результати археологічних обстежень цих мікрорегіонів впродовж 17-ти польових сезонів (1996–2013)¹.

Кургани Сянсько-Дністровської височини.

Серед зазначених теренів чи не найбагатшим на прадавні кургани є мікрорегіон Сянсько-Дністровської височини, зокрема міжріччя Вишні та Стривігору, яке охоплює Мостиський, Старосамбірський і Самбірський райони Львівської області. Зручний рель'єф, благодатний клімат, дві великі ріки – Дністер та Сян, що поєднували собою Циркумпонтійську та Балтійську історико-культурні зони, – все це сприяло заселенню краю людьми з найдавніших часів. Але попри всю перспективність щодо археології, цей район є мало дослідженим і дотепер був “білою плямою” на карті курганних пам'яток Верхньої Наддністрянщини. Нашими дослідженнями стверджено, що ця територія буквально насичена стародавніми могилами (рис. 9). Під час кількох річних сезонів тут загалом зафіксовано

¹ Повна інформація про нововідкриті українсько-польською експедицією курганні некрополі Верхньої Наддністрянщини з детальним описом пам'яток вміщена у публікаціях, які представлені в бібліографії до цієї статті.

429 курганних насипів [Павлів, Петегирич, 2004, с. 40–69; 2011, с. 295–313; Machnik, Pawliw, Petehurycz, 2004, s. 284–291; Махнік, Павлів, Петегирич, 2009а, с. 198–214].

В процесі розвідкових обстежень зауважено певні особливості розташування могил: великі кургани або їх пара розташовані на найвищих місцях пагорбів (Баличі, Чишки, Пнікут, Верхівці), зафіксовано також скупчення курганів у досить великих могильниках по 10–30 насипів (Хатки, Йорданівка, Боляновичі, Чижки, Ракова). Кургани поділяються на великі (діаметри насипів становлять від 20 до 40 м, а висота від 2 до 4 м), середнього розміру (діаметри насипів 12–18 м, висота 0,8–1,8 м) та малі (діаметри насипів 5–10 м, висота 0,3–0,7 м). Власне групи курганів малих розмірів виявлено на могильнику в Хатках та Йорданівці. Слід відмітити особливо велику концентрацію стародавніх курганів на відносно невеликій території між селами Йорданівка–Боляновичі–Чижки–Рогізно–Верхівці, де загалом відкрито 177 могили-насипи, а територія ще не повністю обстежена. Ряд курганів і курганних могильників виявлено безпосередньо у підгірській частині цієї височини поблизу сіл Надиби, Сусідовичі, Скелівка, Конів, Лютовиська, Нижня Вовча.

Рис. 9. Учасники українсько-польської розвідкової археологічної експедиції 1996 р. поблизу Перемишля. Зліва направо: В. Петегирич, В. Порадило, В. Цигилик, Р. Грибович, Д. Павлів, Е. Сосновська, Я. Махнік, В. Гупало, А. Костек

Fig. 9. Participants of Ukrainian-Polish survey archaeological expedition, 1996 near Przemyśl. From left to the right: V. Petegirych, V. Poradylo, V. Cygyluk, P. Grybovych, D. Pavliv, E. Sosnovska, J. Machnik, V. Hupalo, A. Kostek

Цікаво, що власне в міжріччі Вишні і Стривігору, на пагорбах, які тяжіють до долини Сяну і Вяру, знаходяться окремі гігантські насипи. Найбільший курган діаметром 40 м і висотою понад 9 м височіє поблизу Комарович (рис. 10). Великі могили зафіксовано нами також в околицях Бикова, Балич, Пнікута, Библо. Це є найбільші відомі нам курганні насипи на території Верхньої Наддністрянщини². Подібні пам'ятки відомі неподалік – на сусідній території Польщі в Перемишлі та Сільці.

Неподалік сіл Хатки і Биків виявлено комплекс пам'яток, що складається з городища та двох курганних могильників, де переважають насипи невеликих розмірів (діаметр 5–10 м, висота 0,3–1 м). Ці пам'ятки, а також подібні кургани в інших пунктах попередньо зараховуємо до періоду раннього середньовіччя. Зафіксовано також унікальний випадок використання давніх курганних насипів для побудови укріплень пізнішого часу (городище в Чижках).

Можна констатувати, що по насиченості курганними поховальними пам'ятками мікрорегіон міжріччя Вишні та Стривігору є одним із перших у Верхній Наддністрянщині, він

² Тут слід згадати про ще один дуже великий курган, розташований східніше, на західній межі Подільської височини між селами Піддністрян та Руда Жидачівського р-ну Львівської обл.

бачиться особливо перспективним для ґрунтовних археологічних досліджень, особливо враховуючи, що багато із названих нами цінних пам'яток археології є під загрозою знищення.

Кургани Самбірської і Дрогобицької височини

Розвідкові роботи українсько-польської експедиції експедиції проводились і на правобережжі Верхнього Дністра, в межах Дрогобицької передгірської височини. Про археологічне “багатство” цих теренів, окрім існування таких добре відомих ще з ХІХ ст. пам'яток, як хоча б городища в Ступниці та Кульчицях, свідчить значна кількість (понад 200) нових археологічних пунктів, відкритих нашими розвідками. Ці пам'ятки охоплюють різні історичні періоди – від енеоліту до раннього середньовіччя.

Рис. 10. Великий курган на полі поблизу с. Комаровичі Старосамбірського р-ну Львівської обл. Фото Д. Павліва, 2002 р.
Fig. 10. Large barrow on the field near Komarovychi, Staryi Sambir district, Lviv region.
Photo made by D. Pavliv, 2002

Щодо курганів, то більшість відомих з літератури чи архівних матеріалів могильників (наприклад, у Стебнику, Болахівцях, Кульчицях, Городищі, Бронниці) вже не існує, і мало де збереглися окремі насипи або ледь помітні їх сліди. Однак в інших місцевостях виявлено численні, досі ще невідомі курганні некрополі [Махнік, Павлів, Петегірич, Принада, 2000, с. 36–46; Machnik, Pawliw, Petehyrycz, Nrybowycz, 2000, s. 185–207; Павлів, Петегірич, 2004, с. 40–69; Machnik, Pawliw, Petehyrycz, 2004, s. 284–291; 2005b, s. 9–59; Machnik, Pavliv, Petehyrycz, 2006, p. 127–142; 2006a, p. 143–161; 2006c, p. 228–243]. Таке скупчення курганів відкрито на залісненому пагорбі між селами Ралівка, Нагірне (колишні Угерці Заплатинські) та Сіде. Тут виявлено 32 добре збережені насипи, скомпоновані у чотири групи. Найбільші кургани сягають висоти 2,5 м і мають діаметр 26–30 м. На тій частині височини, що в межиріччі Дністра та Бистриці спадає до прадолини Дністра, між селами Дубляни, Білина, Залужани (колишній Татарів) та Хвороща зафіксовано 18 курганів. Всі вони знаходяться на орних полях і насипи їх знівельовані.

Стаціонарні дослідження курганів поблизу с. Биків на Дрогобиччині стали доброю нагодою для обстеження околиці пам'ятки та ширшої території з метою фіксації невідомих ще курганних могильників. Ці обстеження дали цікаві результати.

Поблизу с. Глинне Дрогобицького р-ну відкрито великий курганный могильник, розташований на південь від села на залісненому пагорбі в урочищі Солтисова гора. Кургани тягнуться гребенем пагорба між старою дорогою до с. Воля Якубова та краєм лісу перед Бронницею. У могильнику налічується 51 курган, які виразно діляться на чотири групи. Курганна група поблизу с. Воля Якубова на Дрогобиччині знаходиться на південь від села у лісі на пагорбі, що тягнеться вздовж правого берега р. Медвежанки. Могильник налічує дев'ять

насипів. На східній околиці Дрогобича на пагорбах між селами Далява та Почаєвичі обстежено курганный могильник, Сім досить великих курганів розкидані вздовж пагорба, де проходить дорога зі Львова до Дрогобича. Найкраще збережений насип знаходиться у найвищому місці пагорба (336 м) Його діаметр 24 м, висота 1,8 м.

Рис. 11. Найбільший курган могильника поблизу Йосипович Стрийського р-ну Львівської обл. Фото Д. Павліва, 2009 р.

Fig. 11. The largest barrow complex near Yosypovychi, Stryi district, Lviv region. Photo made by D. Pavliv, 2009

Дещо південніше, поблизу с.Колпець, злокалізовано рештки колись великого курганного могильника, де у 1932 р. проводились дослідження 10-ти могил. Більшість старовинних насипів зруйновано ще у 1902 р. спорудженням “солянок”, частину знищено пізніше, зокрема під час будови нової дороги до Трускавця. До нашого часу збереглося лише п’ять курганів зі слідами розкопок, розташованих у лісі “Колпецька діброва”.

За 1 км. на південь від с. Болахівці на незначному підвищенні в урочищі За могилами зафіксовано курганный могильник, де налічується 10 досить розораних курганів. Ще кілька знівельованих насипів виявлено у самому селі та його околиці. Обстежена група курганів, очевидно, є рештками величезного некрополя, що був розташований на пагорбах між Стебником і Болахівцями і налічував, за деякими даними, близько 200 насипів.

Широкі розвідкові обстеження проведено у с. Гаї Нижні та на його околицях, внаслідок яких вдалося виявити дев’ять досі невідомих науці курганных могильників, де загалом нараховується 70 насипів, а також городище. Таким чином, археологічні розвідкові та стаціонарні дослідження показують, що село Гаї Нижні та його околиці є винятково багатими на цінні пам’ятки археології. “Нижньогаївське” скупчення археологічних пам’яток є, можливо, одне із найбільших на Дрогобицькій височині.

У межиріччі Уличанки та Ступниці між селами Уличне і Голобутів в урочищі Великий ліс відкрито цілу низку (19 насипів) різної величини курганів, що тягнуться по хребту пагорба.

На захід від с. Голобутів на правому стрімкому березі р. Уличанки в лісі в урочищі Городисько обстежено добре збережене городище. Воно має майже правильну круглу форму і захищене трьома оборонними лініями валів та ровів. Загальна площа городища перевищує 3 га. Хронологію цього цікавого оборонного комплексу можна буде визначити тільки після проведення тут археологічних розкопок.

Кургани Моршинського підгір’я

Не менш цікаві пам’ятки археології обстежено нами в інших місцевостях підгір’я – у межиріччі Стрия та Свічі в межах лісистого пасма пагорбів, що тягнуться від Моршина до Наддністрянської низовини [Махнік, Павлів, Петегірич, Принада, 2000, с. 41–46; Machnik,

Pawliw, Petehyrycz, Hrybowycz, 2000, s. 198–199; Павлів, Петегірич, 2004, с. 65–69; Machnik, Pasterkiewicz, Pawliw, Petehyrycz, Hawinskyj, Prynada, 2009, s. 287–294].

Кургани відомі тут із передвоєнного часу, деякі з них – поблизу Дашави, Йосипович та Лотатників – були розкопані. Один із більших могильників, що складається з 12 насипів, згрупованих у три скупчення, виявлено за 1–2 км. на схід від с. Ярушичі Стрийського р-ну на високому пагорбі над правим берегом р. Бережниці.

Великий і цікавий курганий некрополь знаходиться за 1,5 км на південь від с. Йосиповичі Стрийського р-ну на широкому залісненому пагорбі. Площа пам'ятки 450 на 240 м. Могильник нараховує 25 насипів і виразно ділиться на дві групи. Серед всіх могил цього некрополя особливо виділяється своїми розмірами курган 1 із першого скупчення, діаметр якого 32 м, а висота – 3 м (рис. 11). Діаметри решти курганів коливаються від 9 до 24 м, а висота – від 0,4 до 1,5 м. Відзначимо, що більшість насипів малих розмірів розташовані поруч один одного й оточені великими курганами. Описані курганні групи поблизу Ярушич та Йосипович, ймовірно, поєднуються із виявленими раніше насипами в околицях Олексич, Лотатник та Дашави, утворюючи одну систему курганних некрополів цього регіону.

Кургани Присвіцької (Заліської) височини

Цікаві групи курганів виявлено в межах Присвіцької (Заліської) височини в міжріччі Дністра і Свічі [Machnik, Pawliw, Pasterkiewicz, Pelisiak, Petehyrycz, 2008, s. 330–335; Павлів, Петегірич, 2009; 2010; Machnik, Pasterkiewicz, Pawliw, Petehyrycz, Hawinskyj, Prynada, 2009, s. 287–294; Gębica, Machnik, Pawliw, Petehyrycz, 2012, s. 356–361; Czopek, Machnik, Pawliw, Petehyrycz, 2013, s. 289–294; Machnik, Pawliw, Petehyrycz, 2013, s. 73–113; Махнік, Павлів, Петегірич, 2010, с. 63–66; 2013, с. 114–168; 2013а, с. 52–54; 2014, с. 53–57; Павлів, Петегірич, Махнік, 2014, с. 99–106]. Поблизу с. Которини Жидачівського р-ну Львівської обл. відкрито 26 курганів, скомпонованих у чотири групи (рис. 12). Серед них виділяється могильник з 14 курганів, де два більші діаметром 14 і 16 м розташовані між невеликими насипами. Біля с. Протеси зафіксовано 10 переважно поодиноких курганів. У Калуському р-ні Івано-Франківської обл. поблизу с. Довгий Войнилів відкрито 25 курганів у трьох групах, західніше, біля сіл Станькова і Кулинка виявлено по одному могильному насипу.

Рис. 12. Курган в урочищі Татарська гора поблизу Которинських городищ
Fig. 12. Barrow in Tatarska gora Place near Kotoryny hill-forts

У Долинському р-ні Івано-Франківської обл. неподалік Надієва на південь від села, на залісненому пагорбі в урочищі Липник відкрито великий курганий могильник. У ньому нараховується 28 могильних насипів, розташованих компактною групою. Серед них

Рис. 13. План курганного могильника поблизу с. Надієва Долинського р-ну Івано-Франківської обл.

Fig. 13. Plan of barrow complex near Nadieva, Dolyna district, Ivano-Frankivsk region

виділяється великий курган діаметром 21 м і висотою 2,4 м. Більшість насипів сягають 8–10 м у діаметрі та 0,3–0,9 м у висоту (рис. 13).

На схід і північний схід від с. Велика Тур'я зафіксовано дві поодинокі могили та групу із семи курганів. У північно-східній частині великого лісового масиву Чорний ліс, за 1 км на південь від с. Болохів в урочищі Старовина відкрито великий курганний могильник, який нараховує 38 могил діаметром від 3 до 10 м і висотою від 0,25 до 0,6 м.

На північній околиці села Тяпче в урочищі Могилиці зафіксовано рештки курганного могильника, основна частина якого, очевидно, була знищена під час прокладання залізничної колії ще за австрійських часів. Тут частково збереглися сильно розорані насипи двох курганів діаметром 29 і 17 м і висотою до 1,5 м. Поруч знаходиться ще один дуже великий курганоподібний насип. Не виключено, що із курганами у селі Тяпче пов'язана знахідка кам'яної сверленої сокири доби міді (III тис. до н. е.), яка зберігається в Музеї історії міста Болехова ім. Романа Сковорія.

Кургани Стільсько-Бібрського горбогір'я

Один із найбільших масивів стародавніх поховальних насипів у Верхній Наддністрянщині обстежено на Стільсько-Бібрському горбогір'ї [Махнік, Павлів, Петегірич, Принада, 2002, с. 481–505; Павлів, Петегірич, 2006, с. 7–30]. Тут пасма високих заліснених пагорбів у міжріччі Боберки і Зубри тягнуться у напрямку північ – південь між Львовом і Роздолом, спадаючи до лівого берега Дністра. По хребтах пагорбів розташовані ланцюжки курганів, утворюючи більші чи менші їх скупчення (рис. 14).

Короткий опис нововідкритих курганних пам'яток цього мікрорегіону розпочнемо від південних околиць Львова. Групу курганів виявлено на залісненому пагорбі за 2 км на північний захід від Давидова Пустомитівського району. Сім курганів тягнуться уздовж пагорба із заходу на схід.

У зв'язку з відкриттям курганів на околиці Львова варто пригадати, що у межах міста також були зафіксовані матеріали, які можуть пов'язуватися з існуючими колись на львівських пагорбах могилами. Із Цитаделі, пагорбів біля вулиць Золотої, Кульпарківської, парку Залізні Води, Чортової скали біля Лисиничів походять кам'яні та крем'яні вироби культури шнурової кераміки, для якої кургани, насипані на хребтах пагорбів, є найтиповішими.

Чотири групи курганів, що нараховують 25 невідомих раніше могильних насипів, виявлено поблизу села Раковець Миколаївського р-ну. Вони розміщені на двох пагорбах, що тягнуться у південно-східному напрямку від лівого берега річки Зубри. У першій групі

привертають увагу дуже малі насипи, діаметром 5 і 6 м та висотою 0,4–0,5 м, які, можливо, належать до пам'яток слов'янської чи княжої доби. У четвертій групі виділяється своїми розмірами та збереженістю один курган, діаметр якого 24 м і висота 1,75 м.

Поблизу села Красів Миколаївського р-ну на видовженому залісненому пагорбі в урочищі Кобилиця поблизу неіснуючого тепер села Мідяки зафіксовано дві групи курганів, які налічували відповідно 13 і 6 насипів. Деякі кургани першої групи мають, можливо, сліди розкопів Т. Сулімірського у 1935–1936 рр.

Шість груп прадавніх могил відкрито поблизу с. Поляна. Вони розташовані на заліснених пагорбах на схід від села і нараховують 61 насип. У другій групі виділяється два кургани (діаметр 24 м, висота 1,5 м та діаметр 22 м, висота 1,9 м). Розміри інших могил коливаються у таких межах: діаметр 8–22 м, висота 0,4–1,2 м.

Рис. 14. Околиці с. Ілів Миколаївського р-ну Львівської обл., березень 1998 р. Початок обстеження курганних могильників Стільсько-Бібрського горбогір'я. Зліва направо: Д. Павлів, В. Петегирич, Р. Грибович. Фото І. Принади

Fig. 14. Surroundings of Iliv, Mykolaiv district, Lviv region, March, 1998. Beginning of examination of burial mounds of Stilsko-Bibrka highlands. From left to the right: D. Pavliv, V. Petegrych, R. Grybovych. Photo made by I. Prynada

В околицях села Ілів Миколаївського району на заліснених пагорбах, які оточують долину р. Іловець та в урочищах Токарова Гора, Лиса гора, Рогачка, Довгий, відкрито велике скупчення прадавніх могил, яке налічує сім груп, що охоплюють 74 кургани. Серед них зустрічаються як насипи великих розмірів (діаметр 24–25 м, висота 1,5–1,7 м), так і невеликі кургани (діаметр 6–8 м, висота 0,3–0,5 м). Не виключено, що кургани невеликих розмірів пов'язані із розташованим неподалік городищем княжої доби.

Три групи курганів зафіксовано поблизу с. Стільсько. Вони займають порослий лісом високий пагорб на сході і південному сході від села, який тягнеться з півночі на південь уздовж лівого берега р. Колодниця, лівої притоки Дністра. Тут виявлено 22 кургани діаметром від 12 до 18 м і висотою від 0,4 до 1,2 м. У другій групі виділяється доброю збереженістю і розмірами курган діаметром 20 м і висотою 1,45 м.

Найбільше скупчення курганів у цьому мікрорегіоні відкрито в околицях с. Бориничі Жидачівського р-ну на заліснених пагорбах, що простягаються між річками Барвінком і Суходілкою. Тут обстежено сім груп курганів, де налічується 75 могильних насипів. Одна із груп курганів розташована в урочищі з промовистою назвою “Два копці”. Бориницьке скупчення курганів вирізняється наявністю великої кількості насипів значних розмірів (рис. 15). Так, у сьомій групі виявлено три кургани, діаметри яких становлять 22–30 м, а висота сягає від 1 до 2,8 м.

Рис. 15. Один з нововідкритих курганів поблизу с. Бориничі Жидачівського р-ну Львівської обл. Розвідкові дослідження 1999 р. Фото Д. Павліва

Fig. 15. One of the recently discovered barrows near Borynychi, Zhydachiv district, Lviv region. Survey researches, 1999. Photo made by D. Pavliv

Окремі групи курганів та поодинокі могили зафіксовано поблизу Бродок, Крупсько, Прийми та Роздолу Миколаївського р-ну і Борусова Жидачівського р-ну.

Проведені розвідкові обстеження Стільсько-Бібрського горбогір'я показали, що тут спостерігається найбільша концентрація пам'яток такого типу у Верхній Наддністрянщині. Наприклад, на ще не повністю дослідженій території між Раковцем і Роздолом на відстані 18 км відкрито понад 300 курганів.

Кургани і курганні могильники Рогатинського Опілля

З 2000 р. розпочалися систематичні археологічні розвідкові обстеження прадавніх курганів Рогатинщини [Петегірич, Павлів, 2001, с. 134; Махнік, Павлів, Петегірич, Принада, 2002, с. 481–505; Machnik, Pawliw, Petehyrycz, Szczepanek, 2011, s. 311–315; Махнік, Павлів, Петегірич, 2013, с. 114–168; 2013а, с. 52–54; Machnik, Pawliw, Petehyrycz, 2013, s. 73–113; Павлів, Петегірич, 2015, с. 16–96]. Польові дослідження проводились здебільшого у західній частині Рогатинського р-ну в межиріччі Гнилої Липи, Свіржа та Дністра. Північна, найвища частина цієї території поблизу сіл Мельна, Воронів, Липівка, Яглуш, Виспа вкрита великими лісовими масивами, де курганні насипи ще досить добре збереглися. Південніше пагорби Рогатинського Опілля віддавна оралися, тому могили збереглося тут значно менше і їм загрожує повне знищення.

У басейні р. Свірж, на заліснених пагорбах між селами Мельна, Виспа і Яглуш зафіксовано 12 курганів. Серед них виділяються чотири великі добре збережені могили, розташовані неподалік пам'ятки національно-визвольної боротьби “Золота поляна”. На схід від села Яглуш, стоїть давній курган, який місцеві жителі називають “Татарська” або “Турецька могила”. Ще один поодинокий курган зберігся на південний схід від села Фрага. Поблизу с. Підбір'я, на пагорбі, між річками Свірж і Любешка виявлено сліди двох курганних насипів. Поблизу с. Бенківці на вершині пагорба в урочищі Погиблиці обстежено курганний могильник, який складається із двох насипів. З курганів у Бенківцях помітний великий курган, який знаходиться на верхівці пагорба за селом Долиняни.

Південніше лісових масивів північної Рогатинщини обстежено ряд поодиноких великих могили, які ще збереглися на розлогих, віддавна розораних пагорбах міжріччя Гнилої Липи та Свіржа. Один добре збережений курган діаметром 28 м і висотою 2,1 м розташований на верхівці пагорба поблизу с. Малий Заланів. Між селами Черче і Залип'я на розлогій

платоподібній верхівці пагорба стоять два гігантські кургани. Менший з них має діаметр 30 м, висоту 2 м, діаметр більшого кургану сягає 44 м, а висота 3 м. Ще два кургани виявлено за 2,8 км на північний захід від церкви у с. Черче.

На схід від с. Загір'я, на розлоному пагорбі в урочищі Могилка відкрито курганий могильник, який складався з одного великого насипу діаметром 36 м і висотою 4 м та слідів ще чотирьох знівельованих курганів (рис. 16). За 2 км на південний захід від села Григорів зберігся частково зруйнований великий курган висотою майже 4 м і діаметром 20 м. На південний схід від села Підмихайлівці, на верхівці домінуючого над околицею пагорба в урочищі Під могилою обстежено великий курган діаметром 30 м і висотою 3,5 м. Поряд помічено меншу сильно розорану могилу. Курган в Підмихайлівцях видно звідусіль за багато кілометрів.

Рис. 16. Великий курган поблизу с. Загір'я Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. Фото Д. Павліва, 2010 р.

Fig. 16. Large barrow near Zagirja, Rogatyn district, Ivano-Frankivsk region. Photo made by D. Pavliv, 2010

Великий курганий могильник знаходився поблизу с. Колоколин. На відміну від інших курганих пам'яток Рогатинщини, колоколинські кургани були розташовані не на пагорбі, а на невисокому підвищенні над заплавою річки в урочищі "Могилки". У 1934–1935 рр. вони досліджувались Т. Сулімирським і М. Смішком. Експедицією у 2010 р. виявлено лише два розорані насипи цього могильника, а південніше Колоколина зафіксовано сліди ще двох розораних курганів.

Кілька груп курганів виявлено на північній околиці Букачівців. Три великі, але розорані могили зафіксовано на пагорбі між дорогами до Чагорова і Колоколина. Найбільший із цих курганів має діаметр 33 м, а висоту 1,2 м. За 2,5 км на північний захід від Букачівців, попри польову дорогу до Чернова, на продовгастому розораному пагорбі виявлено невиразні сліди трьох знівельованих насипів. Продовженням скупчення букачівських курганів є курганий могильник, який розташований на пагорбі між Букачівцями і с. Витань. Тут виявлено і обстежено три групи могильних насипів, де загалом нараховується вісім курганів діаметр яких становить 18–28 м, а висота сягає 0,6–2 м. Сліди розораних насипів спостерігаються також на підвищеннях над заболоченими долинами потоків у північно-східній околиці села Витань.

Кілька курганих могильників виявлено у басейні р. Гнилої Липи. За 2,8 км у напрямку на південний схід від могильника у Витані, на північно-західній околиці с. Вигівка на краю ліса знаходяться два гігантські кургани. Більший з них, відомий серед місцевих жителів як "Козацька могила", має діаметр насипу 42 м, а висота його сягає 4,2 м. На кургані стоїть великий дерев'яний хрест. За 150 м на північний захід від нього у лісі є ще один великий курган діаметром 38 м і висотою 4 м. Таким чином, на одному пасмі пагорбів, які простягаються у напрямку із південного сходу на північний захід на відстань більше 10 км, роботами нашої експедиції зафіксовано "ланцюжок" із 24 курганих насипів, який немов би з'єднав сточища рік Гнилої Липи та Свіржа.

На східній околиці с. Липівка, за 1,6 км на північний схід від костелу, на вершині пагорба в урочищі “Дві могили” зафіксовано два курганні насипи. Групу із шести курганів виявлено за 1,5 км на північний схід від церкви у с. Чагрів на пагорбі в урочищі Лиса Гора. Найбільшим і найкраще збереженим є один із курганів у лісі, діаметр якого становить 26 м, а висота 1,7–1,8 м. Решта курганів знівельовані оранкою.

Найбільше на Рогатинщині скупчення курганів обстежено у південно-західній частині Рогатинського р-ну у міжріччі Дністра та нижньої течії Свіржа поблизу сіл Вишнів, Козарі та Журавеньки. На високому пагорбі між селами Вишнів і Журів виявлено гігантський курган, діаметром 50 м і висотою 3,5 м. З верхівки його насипу видно такі ж великі кургани в Григорові, Підмихайлівцях, Витані (рис. 17).

Рис. 17. Добре збережений курган поблизу с. Підмихайлівці Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл. Фото Д. Павліва, 2010 р.
Fig. 17. Well preserved barrow near Pidmykhaylivtsi, Rogatyn district, Ivano-Frankivsk region.
Photo made by D. Pavliv

Курганні могильники та окремі могили відкрито поблизу Вишнева. Нашими роботами у східній околиці села поблизу хутора Чистий зафіксовано сліди могильника, від якого збереглися три кургани. На північно-західній околиці того ж хутора збереглися ще два досить помітні кургани. У східній околиці села, на пагорбі за 50 м на схід від цвинтаря, відкрито великий, сильно розораний курган діаметром 32 м та висотою 2 м, біля якого знайдено крем'яне вістря стріли та крем'яні відщепи культури шнурової кераміки. Рештки великого і кількох менших курганів виявлено за 1,6 км на північ від церкви, південніше дороги з Чернова до Луківця-Вишнівського. Найкраще збереженим і найцікавішим є великий могильник, розташований на залісненому пагорбі в урочищі Ліс Мотака. Могильник нараховує 20 курганів, і складається з трьох великих курганів висотою 1,3–2 м і діаметром 21–23 м, 12 могил середнього розміру та чотирьох малих курганів. Поблизу хутора Зруби виявлено ще один курганный могильник, який нараховує шість насипів.

Велике скупчення курганів відкрито між Вишневом і Козарами на високому залісненому пагорбі. Насипи тягнуться ланцюжком по хребті пагорба у напрямку із південного сходу на північний захід, еднаючись із курганами у Вишневі. Загалом тут у трьох групах нараховується 18 насипів різного розміру. Найбільшими серед них є два кургани, діаметри яких становлять 39 і 28 м, а висота сягає 1,6 і 1,2 м. Північніше села Журавеньки на високому продовгастому пагорбі над долиною Дністра, виявлено ще одну групу курганів з п'яти насипів.

Таким чином, в результаті археологічних розвідкових обстежень невеликого мікрорегіону Подільської височини в межах західної частини Рогатинського р-ну зафіксовано 150 стародавніх курганных поховальних пам'яток. Кургани Рогатинського Опілля не є ізольованим скупченням археологічних пам'яток тих чи інших культур. Вони єднаються із подібними курганами чи групами курганів Войнилівської височини між Дністром і Лімницею на Івано-Франківщині, та Стільсько-Бібрського горбогір'я і Ходорівського Опілля на Львівщині. Зокрема, на лівому березі Дністра між селами Піддністряни і Рудківці на Жидачівщині виявлено сім курганів, розташованих в урочищах Під могилою і Могилки. Серед них виділяється один із найбільших могильних насипів на Львівщині діаметром 36 м і висотою 5,7 м (рис. 18).

Рис. 18. Великий курган в урочищі Під могилою між селами Піддністряни і Руда Жидачівського р-ну Львівської обл. Фото Д. Павліва

Fig. 18. Large barrow in “Pid Mogylkoyu” Place between Piddnistryany and Ruda, Zhydachiv district, Lviv region. Photo made by D. Pavliv

Кургани Войнилівської височини

Одним з найвіддаленіших у південно-східному напрямку мікрорегіонів Верхньої Наддністряни, де пощастило відкрити доволі велику групу курганів стала Войнилівська височина. Вона відноситься до передгірних височин Карпат і займає межиріччя Лімниці та Сивки – правих допливів Дністра. Незадовільний стан археологічного обстеження Войнилівської височини на початок ХХ ст. красномовно характеризує коротка і далеко не конкретна інформація, поміщена у каталозі Б. Януша. Дослідник згадав кургани в урочищі Струкова гора біля Калуша, один недосліджений курган поблизу села Колодіїв та діоритовий топірець з Темирівців [Janusz, 1918, s. 153, 156, 215, 220]. Практично нічого не змінилося у вивченні цього мікрорегіону до кінця минулого століття. У зведених публікаціях тільки повторювалися давніші дані [Pasternak, 1928, s. 116, 117; Археологічні пам'ятки, 1982, с. 8].

Пошукові роботи принесли дуже цікаві результати. На найвищих заліснених пагорбах Войнилівської височини у складних топографічних умовах лісової місцевості віднайдено майже 200 невідомих стародавніх курганных насипів, проведено їх обміри, фотофіксацію та картографування, виготовлено ситуаційні плани окремих груп курганів [Machnik, Pawliw, Pasterkiewicz, Petehurycz, 2007, s. 311–325; Махнік, Павлів, Петегірич, 2009, с. 66–68; Павлів, Петегірич, 2010, с. 235–245; Махнік, Павлів, Петегірич, 2012, с. 283–306]. Найбільше могил виявлено поблизу вже згадуваного Колодієва, де з обох боків вздовж дороги на Галич зафіксовано 42 могили, які утворюють п'ять окремих груп. Найбільші насипи мають діаметр 18–23 м і висоту 1,5–2,2 м, найменші сягають висоти 0,3–0,5 м і 5–8 м у діаметрі. Окрім того, курганні могильники зафіксовано поблизу Блюдник, Дорогова, Середнього, Слобідки, Долпотова.

Великий могильник, який налічує 23 кургани відкрито за 2,2 км на північ від села Павликівки. Він займає доволі обширну ділянку залісненого плато (270×400 м) справа від лісової дороги з Войнилова до неіснуючого тепер Селища. Найбільший насип має діаметр 22 м і висоту 2 м, найменший сягає в діаметрі тільки 7 м і висоти 0,3 м. Окремі великі кургани порушені в центральній частині грабіжницькими вкопами у вигляді глибоких ям.

Ближче Калуша на дачних ділянках його мешканців біля гори Копанки і досі знаходять кам'яні та крем'яні вироби (сокирки, топірці, серпи), які, очевидно, походять з розораних курганів. Тут вдалося зафіксувати тільки дві ледь помітні могили.

Майже усі нововідкриті кургани Войнилівської височини займають кульмінаційні точки її пагорбів і тільки окремі пам'ятки, що локалізуються біля височини, але вже за її межами, розташовані на нижчих терасах (рис. 19). Зокрема біля села Копанки край дороги на Негівці в урочищі “Дубина” розміщуються три могили, а зліва від дороги на Долпотів височіє одинокий курган, на вершині якого поставлено дерев'яний хрест. Разом з тим ці могили, а також кургани поблизу Негівців та Дубовиці топографічно пов'язують курганні насипи Войнилівської височини з ще одним мікрорегіоном поширення таких пам'яток на заліснених пагорбах правобережжя Дністра в околицях сіл Цвітова, Которини, Протеси, Дуброва.

Рис. 19. Курган біля с. Копанка Калуського р-ну Івано-Франківської обл. Фото Д. Павліва, 2007 р.

Fig. 19. Barrow near Kopanka, Kalush district, Ivano-Frankivsk region. Photo made by D. Pavliv, 2007

У лісі поблизу Темирівців окрім великої групи курганів виявлено невідоме городище діаметром близько 100 м оточене підковоподібним валом і ровом довжиною понад 300 м. Виявлене нами городище у Темирівцях поблизу Галича свідчить, що навіть на добре вивчених околицях цього стольного міста археологів можуть чекати цікаві знахідки.

Відкриття на Войнилівській височині великого комплексу курганів істотно доповнює карту поширення таких пам'яток на підкарпатських височинах Верхньої Наддністрянщини.

Висновки

За час діяльності українсько-польської археологічної експедиції досить детально обстежено велику територію верхньої Наддністрянщини та проведено стаціонарні розкопки на кількох різночасових могильниках і поселеннях.

Широкими розвідковими роботами українсько-польської експедиції охоплено території Сянсько-Дністровської, Самбірської, Дрогобицької височин, Моршинського підгір'я, Стільсько-Бібрського горбогір'я, Присвіцької (Заліської) височини, Рогатинського Опілля, Войнилівської височини, які дотепер були “білою плямою” на карті курганних пам'яток Верхньої Наддністрянщини. Нашими далеко не повними дослідженнями стверджено, що ця

територія буквально насичена стародавніми могилами. Тут зафіксовано понад 2000 курганных насипів. Нововиявлені пам'ятки, на відміну від інформації про кургани, досліджені раніше, мають докладну топографічну локалізацію, план-схеми курганных груп, фотофіксацію та метричну характеристику практично кожного кургану.

Чітко окреслюється загальна система розташування великої кількості курганів. Переважна більшість курганів знаходиться на виразних піднесеннях рель'єфу, часто тягнучись "ланцюжком" вздовж хребтів пагорбів, інколи на великі відстані. Кургани поділяються на великі (діаметри насипів становлять від 20 до 40 м, а висота від 2 до 6 м), середнього розміру (діаметри насипів 12–18 м, висота 0,8–1,8 м) та малі (діаметри насипів 5–10 м, висота 0,3–0,7 м). Часто можна побачити таку побудову могильника: спершу великий курган, на певній відстані від нього основна група менших, більш компактно розташованих насипів, і знову на віддалі один великий курган. Зафіксовано скупчення курганів у досить великих могильниках по 20–30 насипів у кожному. Спостерігаються також певні закономірності у розміщенні груп курганів поміж собою та розташування окремих насипів у межах могильника. Наприклад, засвідчено таку ситуацію, коли великі кургани утворюють своєрідну вісь могильника, а насипи меншого розміру групуються навколо більших могил.

Інколи окремі великі кургани споруджено на вдало обраних місцях, на широких, платоподібних верхівках пагорбів, звідки відкривається чудовий огляд навколишніх теренів та видно інші великі могильні насипи за десятки кілометрів. Цікаво, що власне в міжріччі Вишні і Стривігору, на пагорбах, які тяжіють до долини Сяну і Вярю, знаходяться окремі гігантські насипи. Найбільший курган діаметром 40 м і висотою понад 9 м височіє поблизу Комарович. Великі могили зафіксовано нами також в околицях Бикова, Балич, Пнікута, Библо, а також Піддністрян на лівобережжі Дністра. Це є найбільші відомі нам курганні насипи на території Верхньої Наддністрянщини. Подібні пам'ятки відомі неподалік – на сусідній території Польщі в Перемишлі та Сільці. Їх інтерпретація викликає дискусії серед дослідників [Kotlarczyk, 1969, s. 145–156; Buko, 2003, s. 287–307, 2006, s. 137–155].

Культурна належність і хронологія відкритих курганных некрополів може визначатися поки що приблизно, ґрунтуючись на аналогіях та результатах попередніх досліджень, хоча відсоток археологічно розкопаних курганів є дуже незначним. Враховуючи результати попередніх досліджень курганів на цій території (розкопки І. Ступницького, В. Деметрикевича, А. Кіцолі, К. Гадачека, Я. Пастернака, Т. Сулімірського, М. Смішка, І. Свешнікова та наші розкопки у Бикові та Гаях Нижніх) та порівнюючи особливості розташування могил, їх розміри та планіграфію могильників, переважна більшість виявлених нами пам'яток, ймовірно, датуються кінцем енеолітичної доби, раннім і середнім періодом доби бронзи.

Очевидно, значна частина цих курганів може належати культурі шнурової кераміки. Це підтверджується характерними виглядом, співвідношенням розмірів, особливостями розташування, планіграфією насипів. Іншу частину насипів можна пов'язувати із тцинецькою та комарівською культурами, для яких курганный поховальний обряд був також властивим. Ймовірно також, що частина ще не досліджених курганів, зокрема великі могили, які стоять поодинокі на високих пагорбах, можуть відноситись до пізньобронзової і ранньозалізної доби, або до скитського світу. Курганні могильники можуть складатися із різночасових курганів. Попередніми дослідженнями зафіксовано такий цікавий факт, коли на одному могильнику поряд знаходились кургани "шнуровиків" і "комарівців", або ж поховання останніх уміщені у могильний насип ранішого часу. Це є майже правилом для багатьох курганных могильників Верхньої Наддністрянщини.

Серед усього масиву виявлених курганів траплялися скупчення насипів, які за своїми параметрами дещо відрізнялися від тих, що становлять більшість. Вони розташовані не на гребенях пагорбів, а на їх схилах і мають менші розміри. Не виключено, що такі насипи пов'язуються з культурою карпатських курганів та раннім середньовіччям. В процесі обстежень курганів виявлено кілька невідомих городищ, поблизу яких теж розміщувалися скуп

Рис. 20. Книги, опубліковані за результатами українсько-польської наукової співпраці

Fig. 20. Scientific works, published by the results of Ukrainian-Polish researching cooperation

чення невеликих курганів (Чижки, Хатки, Голобутів, Которини, Темерівці). Можливо, що разом вони утворювали комплекси пам'яток княжої доби.

Цікаво, що вивчаючи давні картографічні джерела і опитуючи під час розвідкових досліджень місцеве населення, вдалося локалізувати урочища, які й досі носять старовинні назви Могили, За Могилами, Могилки, Погребище, Козацькі (Татарські, Турецькі) Могили, Копці, Погиблиці. У більшості випадків виявилось, що там дійсно розміщувалися курганні могильники. Це свідчить про перспективність поєднання археологічних досліджень з даними топоніміки.

Відкриті курганні некрополі є частиною величезного, одного з найбільших у Центральній Європі курганного масиву, який охоплює майже все Українське Прикарпаття. Обстежені нами кургани суттєво доповнюють реєстр археологічних пам'яток Заходу України. Очевидно, ці показники можуть зрости у разі після докладнішого обстеження цього перспективного з погляду археології регіону. Розкриття таємниць, схованих під насипами цих прадавніх могил, без сумніву, допоможе з'ясувати питання генези, розвитку та поширення археологічних культур від доби енеоліту до середньовіччя не лише на західних теренах України, а й у Центральній Європі загалом.

Стаціонарними розкопками відкрито унікальні підкурганні поховання в дерев'яних гробницях культури шнурової кераміки поблизу сіл Биків та Гаї Нижні, одну з надawnіших стоянок і поховання цієї ж культури біля с. Сіде. Вперше в Україні поблизу Бикова виявлено інгумаційні поховання межановицької культури (ранньобронзова доба) в ямах із дерев'яними конструкціями. Горизонт ранньої і середньої бронзи представлений кремаційним некрополем і

підкурғанним похованням в гробниці тцінецької культури. Сенсаційним стало відкриття єдиної в Україні укріпленої садиби кінця доби бронзи (культура Гава–Голігради). До унікальних відкриттів експедиції належить найдалі на захід України розташований поховальний комплекс західноподільської групи ранньоскитського часу. Вперше в межах заходу України здійснено наукову реконструкцію двох розкопаних курганів культури шнурової кераміки, що дозволило не порушити первісний вигляд могильника, як пам'ятки археології та зберегти історичний ландшафт околиць с. Гаї Нижні на Дрогобиччині.

Важливим науковим досягненням стало виявлення, що границі деяких прадавніх культур, пов'язаних з одного боку із Центральною Європою, а з іншого із південно-східною частиною Європейського континенту проходили на обширі великого географічного вододілу басейнів Балтійського і Чорного морів. Зокрема, вдалося за результатами археологічних розкопок простежити на прикарпатській частині басейну верхнього Дністра в районі Галицько-Букачівської улоговини межу між центральноєвропейською культурою лійчастого посуду та трипільською культурою, яка репрезентує вже інше культурне коло, пов'язане із Південно-Східною Європою.

Результати комплексних досліджень, підготовлені спільно українськими і польськими археологами, антропологами, геоморфологами, палеоботаніками, опубліковано в українських та міжнародних виданнях, що дало можливість європейським дослідникам ознайомитися з досягненнями у вивченні західноукраїнського регіону та піднести авторитет української і польської археологічної науки (рис. 20). Доповіді про українсько-польські дослідження виголошено на 50-ти міжнародних конференціях в Україні, Польщі, Німеччині, Чехії та Словаччині, де відзначено високий науковий та методичний рівень археологічних робіт.

Матеріали, здобуті у процесі досліджень, свідчать про багатство та різноманітність археологічної спадщини верхньодністрянського регіону, показують перспективність подальших комплексних робіт та підтверджують ефективність широкої міжнародної співпраці в археології.

ЛІТЕРАТУРА

Археологічні пам'ятки

- 1982 Археологічні пам'ятки Прикарпаття і Волині доби бронзи та раннього заліза. – Київ. – 194 с.
Грибович Р., Гупало В., Мацкевий Л., Петегірич В., Цигилик В.
- 1996 Роботи українсько-польської археологічної експедиції // Археологічні дослідження на Львівщині у 1995 р. – Львів. – С. 13–16.
Махнік Я., Павлів Д., Петегірич В.
- 2003 Курганне поховання ранньоскитського часу у верхів'ях Дністра // *Epoka brązu i wczesna epoka żelaza w Karpatach Polskich.* – Krosno. – S. 531–548.
- 2009 Кургани Войнилівської височини // Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України у 2008 р. Інформаційний бюлетень. – Львів. – С. 66–68.
- 2009а Кургани центральної частини Сянсько-Дністровської височини // МДАПВ. – Вип. 13. – С. 198–214.
- 2009б Унікальне поховання ранньоскитського часу на Дрогобицькому Підгір'ї // Фортеця. Збірник заповідника “Тустань” на пошану Михайла Рожка. – Львів. – С. 179–191.
- 2010 Пошуки давніх пам'яток у межиріччі Лімниці та Свічі // Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України у 2009 році. Інформаційний бюлетень. – Львів. – С. 63–66.
- 2011 Курганний могильник в Гаях Нижніх біля Дрогобича: підсумки досліджень // Пам'ятки Тустані в контексті освоєння Українських Карпат у доісторичну добу та в середньовіччі. Міжнародна наукова конференція. Львів–Тустань, 6–7 жовтня 2011 р. – Львів–Тустань. – С. 15–17.
- 2012 Кургани на Войнилівській височині у міжріччі Сивки та Лімниці // МДАПВ. – Вип. 16. – С. 283–306.

- 2012a Курганний могильник культури шнурової кераміки в Гаях Нижніх на Дрогобицькій височині // Фортеця: збірник заповідника “Тустань”. – Львів. – Кн. 2. – С. 296–326.
- 2013 Каталог археологічних пам’яток з околиць досліджених торфовищ поблизу сіл Лука і Цвітова Калуського району у верхній Наддністрянщині // Natural Environment and Man on the upper Dnister-Region of the Halyč-Bukačivci Basin – in Prehistory and early mediaeval Period. Prace Komisji prehistorii Karpat PAU. – Т. VI. – Kraków. – С. 114–168.
- 2013a Українсько-польські археологічні дослідження в зоні “Журавнівсько-Букачівської брами” // Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича Національної академії наук України в 2012 р. Інформаційний бюлетень. – Львів. – С. 52–54.
- 2014 Закінчення українсько-польського археологічного проекту // Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України у 2013 р. Інформаційний бюлетень. – Львів. – С. 53–57.
- Махнік Я., Павлів Д., Петегурич В., Принада І.*
- 2000 Дослідження курганних некрополів Дрогобицько-Моршинського передгір’я // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич. – Вип. IV. – С. 36–46.
- 2002 Кургани крайнього заходу Подільської височини // Записки НТШ. – Т. 244. – Львів. – С. 481–505.
- Павлів Д., Петегурич В.*
- 2001 Прадавні курганні некрополі Рогатинського Опілля // Голос Опілля (Рогатин). – 28 квітня, 5, 11 травня.
- 2002 Дослідження Дрогобицької археологічної експедиції // Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України в 2001 р. Інформаційний бюлетень. – Львів. – С. 55–56.
- 2003 Дослідження кургану ранньоскитського часу на Дрогобиччині // Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України в 2002 р. Інформаційний бюлетень. – Львів. – С. 53–55.
- 2004 Археологія Бойківщини: нові відкриття // Бойківщина. Науковий збірник. – Дрогобич–Трускавець. – Т. 2. – С. 40–69.
- 2004a Прадавні могили Львівщини // Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України у 2003 р. Інформаційний бюлетень. – Львів. – С. 35–37.
- 2005 Таємниці давніх культур Дрогобицького підгір’я // Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України в 2004 р. Інформаційний бюлетень. – Львів. – С. 41–43.
- 2006 Стародавні кургани між Львовом і Роздолом // Миколаївщина. Зб. наук. статей. – Т. 3. – Львів. – С. 7–30.
- 2006a Унікальна пам’ятка гальштатського часу в передгір’ї Карпат // Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України у 2005 р. Інформаційний бюлетень. – Львів. – С. 45–47.
- 2009 До таємниць давньої історії Долинщини // Добра справа. – № 43. – 30.10.
- 2010 Лука (Войнилівська) і кургани Войнилівської височини: штрих з життя та наукової діяльності професора Яна Махніка // Mente et rutro. Studia archaeologica Joanni Machnik viro doctissimo octogesimo vitae anno ab amicis, collegis et discipulis oblate. – Ressorviae. – S. 235–245.
- 2010a У пошуках старожитностей Долинщини // Добра справа. – 5.01. 2010.
- 2011 Стародавні кургани у міжріччі Вишні і Стривігору Сянсько-Дністровської височини // Kurhany i obrządek pogrzebowy w IV–II tysiącleciu p.n.e. Red. H. Kowalewska-Marszałek, P. Włodarczak. – Kraków. – S. 295–313.
- 2013 Дослідження прадавніх курганів поблизу села Гаї Нижні на Дрогобиччині // Бойківщина. Науковий збірник. – Т. 4. – Дрогобич. – С. 636–660.
- 2015 Археологія і давня історія Рогатинщини // Старожитності Рогатинщини. – Львів. – С. 16–96.
- Павлів Д., Петегурич В., Махнік Я.*
- 2014 На пограниччі давніх європейських культур: дослідження українсько-польської експедиції у басейні Дністра між Галичем і Журавно // Галич і Галицька земля. Матеріали Міжнародної наукової конференції (Галич, 30–31 жовтня 2014 р.). – Галич. – С. 99–106.

Петегурич В., Павлів Д.

- 2001 Прадавні курганні некрополі Рогатинщини // Історичні пам'ятки Галичини. – Львів. – С. 129–137.

Цигилик В.

- 1993 Спільна українсько-польська археологічна експедиція // *Studia archaeologica*. – № 1. – С. 87.

Цигилик В., Грибович Р., Гупало В., Мацкевий Л., Павлів Д., Петегурич В.

- 1999 Археологічні дослідження в околицях села Сіде на Прикарпатті // Львівський археологічний вісник. – Вип. 1. – С. 191–195.

Buko A.

- 2003 Wielkie kopce Małopolskie z okresu wczesnego średniowiecza // *Polonia minor media aevi*. – Kraków–Krosno. – S. 287–307.

- 2006 *Archeologia Polski wczesnośredniowiecznej*. – Warszawa. – 448 s.

Cyhyłyk V., Hrybovyč R., Machnik J.

- 2006 Archaeological excavations in the Majnyč village in the upper Dnister river valley // *Environment and man at the Carpathian Foreland in the Upper Dnister catchments from Neolithic to early medieval period*. – Kraków. – S. 162–194.

Czopek S., Machnik J., Pawliw D., Petehyrycz W.

- 2013 Archeologiczna prospekcja terenowa w rejonie tzw. Bramy Bukaczowskiej nad górnym Dniestrem // *Rocznik PAU. Rok 2012/2013*. – Kraków. – S. 289–294.

Gębica P., Machnik J., Pawliw D., Petehyrycz W.

- 2012 Archeologiczno-geomorfologiczne badania na lewobrzeżnych terasach Dniestru w okolicy miejscowości Bukacziwci rej. Rohatyn // *Rocznik PAU*. – Rok 2011/2012. – Kraków. – S. 356–361.

Janusz B.

- 1918 *Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej*. – Lwów. – 310 s.

Kotlarczyk J.

- 1969 Próba wyjaśnienia funkcji zagadkowych kopców w Przemyślu // *AAC*. – T. 11. – S. 145–156.

Machnik J., Cyhyłyk V., Hrybovyč R., Hupalo V., Mackevyč L., Petehyryč V., Sosnowska E., Tunia K.

- 2006 Archaeological Surface Survey in the Strviž River valley // *Environment and man at the Carpathian Foreland in the Upper Dnister catchments from Neolithic to early medieval period*. – Kraków. – S. 106–125.

Machnik J., Pasterkiewicz W., Pawliw D., Petehyrycz W., Hawiński A., Prynda I.

- 2009 Kolejne etapy badań polsko-ukraińskiej ekspedycji archeologicznej w dorzeczu górnego Dniestru // *Rocznik PAU. Rok 2008/2009*. – Kraków. – S. 287–294.

Machnik J., Pawliw D., Pasterkiewicz W., Pelisiak A., Petehyrycz W.

- 2008 Archeologiczna prospekcja terenowa nad górnym Dniestrem w północno-wschodniej części miedzyrzecza Siwki i Świcy // *Rocznik PAU. Rok 2007/2008*. – Kraków. – S. 330–335.

Machnik J., Pawliw D., Pasterkiewicz W., Petehyrycz W.

- 2007 Archeologiczne badania w Bykowie koło Drohobycza i na Wysoczyźnie Wojniłowskiej między rzeką Siwka a Lomnicą // *Rocznik PAU. Rok 2006/2007*. – Kraków. – S. 311–325.

Machnik J., Pawliw D., Petehyrycz W.

- 2004 Wyniki badań terenowych polsko-ukraińskiej ekspedycji archeologicznej w dorzeczu górnego Dniestru w 2002 r. // *Rocznik PAU. Rok 2002/2003*. – Kraków. – S. 284–291.

- 2005 Krótka relacja z badań polsko-ukraińskiej ekspedycji archeologicznej we wsi Bykiw, rej. Drohobycz, w 2004 r. // *Rocznik PAU. Rok 2004/2005*. – Kraków. – S. 293–296.

- 2005a Wyniki badań wykopaliskowych polsko-ukraińskiej ekspedycji archeologicznej we wsi Bykiw w dorzeczu górnego Dniestru w 2003 r. // *Rocznik PAU. Rok 2003/2004*. – Kraków. – S. 285–295.

- 2005b Z badań nad najdawniejszymi dziejami rejonu Drohobycza // *Drohobycz miasto wielu kultur*. – Rzeszów. – S. 9–59.

- 2006 Results of the archaeological Field Survey on the Sambir Upland // Environment and Man at the Carpathian Foreland in the Upper Dnister catchment from Neolithic to Early Mediaeval period. – Kraków. – P. 127–142.
- 2006a Results of the archaeological Field Survey on the Drohobych Upland // Environment and Man at the Carpathian Foreland in the Upper Dnister catchment from Neolithic to Early Mediaeval period. – Kraków. – P. 143–161.
- 2006b Barrow of the late Corded Ware culture from Bykiw, Drohobych district // Environment and Man at the Carpathian Foreland in the Upper Dnister catchment from Neolithic to Early Mediaeval period. – Kraków. – P. 195–227.
- 2006c Recapitulation of Results of the Archaeological Research and Outline of the History of the Earliest Settlement of the Sambir Upland (including the Strvjaz River Basin) and the Drohobych Upland // Environment and Man at the Carpathian Foreland in the Upper Dnister catchment from Neolithic to Early Mediaeval period. – P. 228–243.
- 2006d Wyniki polsko-ukraińskich badań wykopaliskowych we wsi Bykiw koło Drohobycza w roku 2005 // Rocznik PAU. Rok 2005/2006. – Kraków. – S. 277–282.
- 2007 Wspólne polsko-ukraińskie badania nad pradziejami dorzecza górnego Dniestru / Gemeinschaftliche polnisch-ukrainische forschungen zur vorgeschichte des oberen Dnjestrgebietes // U źródeł Europy Środkowo-Wschodniej: pogranicze polsko-ukraińskie w perspektywie badań archeologicznych / Frühzeit Ostmitteleuropas: Das polnisch-ukrainische Grenzgebiet aus archäologischer Perspektive. – Rzeszów. – S. 11–33.
- 2013 Resultaty archeologicznej prospekcji terenowej przeprowadzonej w okolicy badanych palinologicznie torfowisk w Luce i w Cwitowej, rej. Kalusz, nad Górnym Dniestrem / Результати поверхневих археологічних обстежень, проведених в околицях палінологічно досліджених торфовищ поблизу сіл Лука і Цвітова Калузького району у Верхній Наддністрянщині / Results of archaeological survey in the area of palynologically examined peat bogs in Luka and Cvitova, Kaluś district, on the upper Dnister // Natural Environment and Man on the Upper Dnister-Region of the Halyč-Bukačivci Basin – in Prehistory and Early Mediaeval Period. Prace Komisji prehistorii Karpat PAU. – T. VI. – Kraków. – S. 73–113.
- Machnik J., Pawliw D., Petehyrycz W., Hrybowycz R.*
- 2000 Prahistoryczne kurhany na Podkarpackich wysoczyznach górnego Dniestru // 150 lat Muzeum Archeologicznego w Krakowie. – Kraków. – S. 185–207.
- Machnik J., Pawliw D., Petehyrycz W., Szczepanek K.*
- 2011 Archeologiczno-paleobotaniczne poszukiwania na obszarze lewego dorzecza górnego Dniestru w 2010 r. // Rocznik PAU. Rok 2010/2011. – Kraków, 2011. – S. 311–315.
- Pasternak J.*
- 1928 Ruské Karpaty v archeologii. – Praha. – 212 s.

**Dmytro PAVLIV,
Volodymyr PETEGYRYCH,
Jan MACHNIK**

UKRAINIAN-POLISH ARCHAEOLOGICAL EXPEDITION: SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS AND PERSPECTIVES

Results of activity of joint Ukrainian-Polish archaeological expedition during 1992–2015 are presented. The goal of these expeditions was organization of large-scale systematic survey researches of the territory of Sub-Carpathian Upper Dnister region, stationary excavations of several archaeological sites, scientific analysis of obtained materials and publication of them. Projects which were executed during the process of work of this expedition have interdisciplinary character. They were realized besides Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine by the Institute of Archeology and Ethnology of the Polish Academy of Sciences, University of Rzeszow,

Polish Academy of Arts and Sciences, Institute of Geography and Spatial Organization of Polish Academy of Sciences, Institute of Botany of Jagiellonian University, Adam Mickiewicz University in Poznań, Ivan Franko National University of Lviv.

Unique barrows of Corded Ware culture near Bykiv and Haji Nyzhni, one of the oldest sites and burial of this culture near Side were discovered by the stationary excavations. Inhumation burials of Mierzanowice culture, cremation burial complex and barrow with tomb of Trzciniec culture were discovered near Bykiv at the first time in Ukraine. Founding of fortified the Late Bronze Age (Gava-Goligrady) homestead became a sensation. Burial complex of the West Podolian group of Early Scythian period that is situated furthestmost to the west of Ukraine is also belongs to unique discoveries.

Territories of San-Dnister, Sambir, Drogozuch uplands, Morshyn foothill, Stilsko-Bibrka hills, Prysivitska (Zaliska) upland, Rogatyn Opilya, Voynyliv upland are included to the area of detailed survey researches. As a result of these studies more than 2.5 thousands sites (including about 2 thousands barrows), unknown before, from different chronological periods were found. Discovered barrow necropolises are the part of the huge barrow array, one of the largest in Central Europe that includes almost the whole territory of Ukrainian Sub-Carpathians.

During the work of the expedition capital source base for the further researches was created, important experience of realization of international scientific projects was obtained, new methods of archaeological excavations and surveys were developed. Discovered materials indicate rich and varied archaeological heritage of Upper Dnister region, show perspectives of the future complex works and confirmed the efficiency of wide international cooperation at archaeology.